

A.S.PUŞKİNİN “PEYĞƏMBƏR” ŞEİRİNDƏ İSLAM MOTİVLƏRİ

Açar sözlər: A.S.Puşkin, “Peyğəmbər” şeiri, Şərq motivləri, islam motivləri, Şərq-Qərb

Key words: AS Pushkin, “The Prophet” Poetry, Oriental Motives, Islamic Motives, East-West

Ключевые слова: А.С.Пушкин, стихотворение «Пророк», восточные мотивы, исламские мотивы, Восток-Запад

Rus romantik oriyentalizminin nümunələri rus ədəbiyyatın klassik prinsiplərini qorumaqla Şərq-Qərb mental sistemlərinin sintezini ifadə edir. Şərq motivləri ilə aşlanmış belə mətnlərin təhlili, bir tərəfdən, rus oriyental romantizminin səciyyəvi tipoloji xüsusiyyətlərini, digər tərəfdən isə müsəlman mentallığının bütövlükdə rus ədəbiyyatına təsirini öyrənməyə imkan verir. Rus oriyental romantizminin ən dəyərli nümunələri, fikrimizcə, “Şərq-Qərb sintezi”nin ən parlaq nümunələridir. Bu isə, yalnız iki poetik ənənənin çulğışmasını deyil, həm də mahiyyətə qovuşmasını ehtiva edir. Tədqiqatçı Y.M.Vereşaginanın fikrincə, bu hadisə “müəyyən milli mədəniyyətdə yetişmiş insanın digər mədəniyyətin fakt, dəyər və normalarının bir hissəsini əxz etməsindən” ibarətdir. [1, s.11]. Lakin, Şərq-Qərb sintezi iki mədəni-mənəvi ənənənin eyniləşməsi anlamına da gəlmir. Yəqin ki, bu A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, N.Qumilyov, İ.Bunin və digər müəlliflərin oriyental əsərlərində fərqli ideyaların və rəmzlərin bir məndə birləşməsindən söhbət gedə bilər. Tədqiqatçı Y.E.Proxorova bu tipli əsərlərin təhlili üçün, fikrimizcə, dəyərli ola biləcək çoxpilləli modeli müzakirəyə təqdim edir. O, hesab edir ki, rus romantik şairləri ilkin olaraq Şərq fəlsəfəsinə aid kodları qavrayıblar. Növbəti mərhələ isə bilavasitə Şərq fonuna dalmaqdır. Üçüncü mərhələdə Şərq aləmi ilə yaxından tanışlıq baş verir. Bu, müsəlman mühitini obrazlı şəkildə canlandırmaq, milli ənənə və inanclarla assosiativ əlaqələndirir. Nəhayət, bu üç faza sonuncu mərhələdə “iki mədəniyyət və müvafiq olaraq fərqli mental sistemlərin qarşılıqlı təsirinə yol açır” [2, s.106]. Eyni zamanda, tədqiqatçı birinci, “təmas” fazasında mədəni stereotiplərin tutuşdurulmasından, ədəbi tənqiddə Şərq mədəni realitələrinin bir qədər sxematik istifadəsinin vurğulanmasından çıxış edir. İkinci mərhələdə müəllif müsəlman mədəniyyətinin əsaslarına yiyələnməyə çalışır. Lakin, bu mərhələdə bilikləri səthi və bəzi hallarda primitiv olur. Eləcə də müəllifin mövzusuna uyğun birtərəflilik də izlənilir. Üçüncü, əsas və həlledici mərhələdə romantik ədib müsəlman mədəniyyətinin və islam dininin, Quran mətninin mahiyyətinə dalır. Bu mərhələdə artıq müəllif yeni dəyərlər məcmusunu və rəmzlərin anlamını dərk etməyə başlayır. Nəhayət, sonuncu mərhələdə “qarşılıqlı təsir” baş verir və yeni dəyərlər məcmusunun daxilən əxz olunması və mənimsənilməsi baş verir (F.M.Dostoyevskinin Puşkin haqqında “bu müsəlman deyilmi?” sualını xatırlayaq). Müəlliflər əsərlərində sanki doğma mühitini, özünün də daxil olduğu ortaq mənəvi aləmi təsvir və tərənnüm edir.

Rus ədiblərinin, Qərbdən fərqli olaraq, müsəlman mühitini belə dərindən mənimsəməsi, dediyimiz kimi, rusların Şərq, türk və dağlı müsəlman xalqları ilə sıx tarixi əlaqələri, imperiya tərkibində birgə yaşayışı, eyni zamanda XIX əsr rus yazıçı və şairlərinin dünyagörüşündə romantizmdən irəli gələn asiyaçılıq və humanizm ənənələri ilə izah edilə bilər. Belə istedad və dahiyanə hissiyyət sahiblərindən biri, sözsüz ki, A.S.Puşkin idi. Onun bir sıra oriyental əsərlərində milli, Şərq və eyni zamanda Qərb dəyərləri elə bir ahəngdarlıqla birləşir. Puşkin dühasının bu cür xüsusi səciyyəsi onun yaradıcılığının proteizmi haqqında danışmağa imkan verir. Görkəmli puşkinşünas Y.M.Lotmanın yazdığı kimi, “Puşkin proteizmi, ilk dəfə XIX əsrdə Puşkinin yaradıcılıq nailiyyətlərində müxtəlif mədəniyyətlərin simbiozu cizgilərini qazanmış naməlum güc, enerji və bilik mənbəyinin müti dərkindən ibarət ədəbi və estetik hərəkətdir [3, s.211]. A.S.Puşkin öz “Peyğəmbər”i ilə öz yaradıcılığında bu hərəkətin əsasını qoyur. Bu meylin qərarlaşması isə M.Y.Lermontovun yaradıcılığında, xüsusən də, şairin Azərbaycan dastanı motivləri əsasında yazdığı “Aşıq Qərib” türk nağılında baş verir.

A.S.Puşkinin “Peyğəmbər”i haqqında bir çox tədqiqatçılar, o cümlədən Azərbaycan alimləri elmi əsərlər yazmış, fikir söyləmişlər. Müxtəlif fikirləri təkrarlamadan, yuxarıda qeyd etdiyimiz proteizm fenomeni baxımından bu əsərdə Quran motivlərinin mənimsənilərək bədii təfsirini tapdığına diqqəti yönəltməyə çalışacağıq. Başqa sözlə desək, “Peyğəmbər”, fikrimizcə, “Qurana təqlidlər” silsiləsinin bir hissəsi olmasa da, XIX əsrin birinci rübü rus romantizmində müsəlman mətni və ezoterizmə vahid yanaşma çərçivəsində araşdırılmalıdır. “Peyğəmbər”in məhz belə təfsiri zərurəti nə ilə bağlıdır? Əsərdəki motivlərin assosiativ müqayisəsi göstərir ki, formal yanaşma ilə, yəni yalnız şeirdə geniş yer tutan kilsə-slavyan leksikasına, müəyyən tarixi həqiqətlərə əsaslanaraq mətnin alt mənasını anlamaq mümkün deyil. Səfər, sərgərdanlıq, yol,

yolayıcı, ali həqiqətin əyan olması kimi motivləri İncil əsasında təfsir etmək mümkün deyil. Və bu, yalnız bizim müşahidəmiz deyil. Bu haqda Y.P.Çelışeva “Şərq dünyası və A.S.Puşkin” adlı məqaləsində, Səfa Mahmud Əlvavi “A.S.Puşkin və ərəb Şərqi” adlı dissertasiyasının avtoreferatında, D.T.Ataxanova “A.S.Puşkinin yaradıcılığında” adlı dissertasiyasında və bir çox başqa araşdırmalarda rast gəlirik. A.Hacılı şeirdəki “köksün yarılməsi” motivini (*И он мне грудь рассек мечом, // И сердце трепетное вынул, // И угль, пылающий огнем, // Во грудь отверстую водвинул*) önə çəkərək yazır: “Puşkinin Qurana təqlidlərlə həmahəng olan digər əsəri iki il sonra yazılmış “Peyğəmbər” şeiridir. İncildən İsayə, İeremey və ya İezekil peyğəmbərlər haqqında olduğu güman edilən bu şeirdə, bir çox tədqiqatçıların göstərdiyi kimi, Quranın “Fətir”, “Əl-Muddəssir”, “Əl-Ələq”, “Əl-Qədr” surələrindən istifadə olunmuşdur. Bəzi motivlərin Quran və İncil arasında müştərəkliyi də qeyd olunmalıdır... Puşkinin Peyğəmbərin köksünün yarılməsi, qəlbinə peyğəmbərlik əlaməti olan saf və alovlu köz-ürək qoyulması haqda qələmə aldığı bu motiv Qurandan (müəllifin qeyd etdiyi kimi, Əl-İnşirah surəsindən – S.B.) təbdil olunub. Ancaq Puşkin bu Quran obrazını həm də Əhdi-Ətiqdəki digər variantla – köz motiviyə (Yeşayanın / İsayanın / Kitabı, 6:7) tamamlayıb. Eyni zamanda bu ayə Puşkin tərəfindən Qurandakı məzmunundan əlavə, islam aləmində yayılmış təfsir variantına uyğun – ürəyin təmizlənərək yenidən köksə qoyulması kimi işlənmişdir. Bu cəhət şairin Qurandan başqa digər islam mənbələrinə də bələdliyini göstərir” [4, s.68-69].

Məhz Quran motivləri, bir çox tədqiqatçıların fikrincə, bu şeirin, islam ideologiyalarına əsaslanan daxili tamlığını təmin edir. Şeirdə əhəmiyyətli yer tutan motivlərdən biri – “yol” motivi “yolayıcı” xronotopu ilə aktuallaşıb. Mifoloji-dini təlimlərdə yolun xüsusi anlam kəsb etdiyi məlumdur. Yol gərgin mənəvi həyat yaşayan, mənəvi kasadlığını (“mənəvi təşnəlik”, Puşkində “«духовная жажда»”) anlayan insan üçün həyat yoluna, ruhsal yola çevrilir. Bu şeirdəki “təşnəlik” də mənəvi-ruhsal təşnəlikdir. Bu anlayış həm İncil, həm də Quranda izlənen mühüm rəmzlərdəndir. İncildə daha çox “həyat yolu” («жизнь» - «жити» - «житие» святых), Quranda və islam ənənəsində isə “mənəvi yol” anlamı üstünlük təşkil edir. Müsəlman mədəniyyətində “yol” motivi gerçək həyatı yoldan daha çox, özünüdərkə, həqiqəti dərkə, haqqa doğru aparan, müxtəlif rəmzi obrazlarla – qərib, dərviş, səyyah, səhra – bağlanan, Allah dərgahına aparan mənəvi yoldur.

Bu anlayışlar Puşkinin haqqında danışdığımız şeirində də mahiyyətə islami mənə kəsb edir, tənha və təşnə insanın kimsəsiz məkanlarda adi sərgərdanlığı deyil, Haqqa doğru gedişi kimi qavranılır. Bu şeirdə məkan olaraq səhra təsadüfi seçilməyib. Səhra burada simvolik şəkildə iki mənəni ifadə edir. Birincisi hər üç din yəhudilik, xristianlıq və islam ilkin olaraq məhz bu məkanda yaranmışdır. İkincisi, səhra insanın cismani yaşayış üçün tam mənfə bir yerdir. Bu cür fiziki və psixoloji iztirablar məkanı olan səhrada insan ali məqam. Və beliliklə, səhra özünüdərk və ilahi mətləblərə, ilahi məqama yaxınlaşmaq üçün müsbət məkan kimi təsvir olunur.

A.S.Puşkin, P.P.Manassein, Y.P.Polonski, N.P.Karbçevski, A.A.Fet, İ.A.Bunin, D.L.Andreyev, A.Platonov, M.M.Prişvin və bir çox başqalarının yaradıcılığında səhra dini-mənəvi axtarışların baş tutduğu, mələklərin dolaşdığı və ilahi həqiqətin peyğəmbərlərə əyan olduğu ecazkar məkan kimi təqdim olunur. Rus ədəbiyyatında bu ənənənin banisi isə A.S.Puşkin olmuşdur. Onun “Qurana təqlidlər” silsiləsində, “Peyğəmbər” şeirində səhra mənəvi təkamülə imkan yaradır, ilahi qüvvələrlə təmasa, mənəvi qurtuluşa yol açır. “Qurana təqlidlər”də lirik qəhrəmanın – peyğəmbərin susuzluğu – mənəvi təşnəliyi tanrı tərəfindən əta edilən “səhra suları” ilə yatırılır, ona böyük hikmət və peyğəmbərlik missiyası verilir:

Не я ль в день жажды напоил
Тебя пустынными водами?
Не я ль язык твой одарил
Могучей властью над умами?
Мужайся ж, презирай обман,
Стезю правды бодро следуй,
Люби сирот и мой Коран
Дрожащей твари проповедуй.

Xatırladaq ki, səhradakı mənəvi təşnəlik, yolayıcında qalmaq və xilaskar motivi “Peyğəmbər”də də təkrarlanır:

Духовной жаждою томим,
В пустыне мрачной я влачился,
И шестикрылый серафим
На перепутье мне явился...

Peyğəmbər”dəki bu motiv, “köksün yarılməsi” və peyğəmbərlik missiyasının verilməsi, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi birbaşa Qurandan, Əl-İnşirah surəsindən (“1. Biz Sənin sinəni açıb genəltmədikmi? 2.

Yükünü üstündən götürmədikmi? 3. Bükmüşdü bu yük belini. 4. Adını-sanını ucaltmadıqmı? 5. Yüngüllük gətirər hər çətin iş - N.Qasımoğlunun tərcüməsi) təbdil edilmişdir:

И он мне грудь рассек мечом,
И сердце трепетное вынул,
И уголь, пылающий огнем,
Во грудь отверстую водвинул.

Məhz tənhalıqda, səhralarla əhatələnmiş mağarada verilən bu peyğəmbərlik missiyası ilə əsərin qəhrəmanı sanki yenidən doğulur, ilahi həqiqəti, sinəsindəki müqəddəs odu insanlara çatdırmağa başlayır:

Как труп в пустыне я лежал,
И бога глас ко мне воззвал:
“Восстань, пророк, и виждь, и внемли,
Исполни волею моею,
И, обходя моря и земли,
Глаголом жги сердца людей”.

Beləliklə, Puşkin dühası müxtəlif mədəniyyətləri, ənənələri və dinləri birləşdirməsində və bununlada Şərq-Qərb kolliziyasını aradan qaldırmasındadır. Haqqında danışdığımız hər iki əsərdə də aparıcı xətt olan islam motivləri qədim yəhudi və xristian süjetləri ilə çulğadır.

Gördüyümüz kimi, Puşkinin oriyental əsərlərinin intertekstual əhatəsi islam, islamda əks olunmuş İncil, Zəbur və Tövrat motivlərini ehtiva edir, əsərdəki lirik süjet isə müxtəlif peyğəmbərlərlə bağlı əhvalatları canlandırır. Məlumdur ki, Musa peyğəmbər (Moisey) qırx il səhrada sərgərdanlıqdan sonra öz xalqını təkəllüflüklə etiqada gətirib çıxarmışdı. İsa peyğəmbərdə qırx gün səhrada keçirib, Məhəmməd Peyğəmbər səhradakı dağda tərki-dünya olub. İlk xristian monaxlar, eləcə də sufilər səhrada ilahi həqiqət axtarışında olub. Klassik ədəbiyyatda, o cümlədən, Füzulinin “Leyli və Məcnun”unda da səhra lirik qəhrəmanın ilahi eşq axarıqlarının və iztirablarının məkanıdır. Müsəlman mədəniyyətində səhra ilahi və həm də fəlsəfi düşüncələr məskənidir və bu cəhət həm rus şair və yazıçıların, həm də alimlərinin diqqətini cəlb etmişdir. Məqsədi haqqa qovuşmaq olan insanın bu məramı səhra rəmzində gerçəkləşən mistik yolla hərəkət vasitəsilə gerçəkləşib. Puşkinin “Peyğəmbər”i də bu məzmunu ifadə edir. Bu şeirin özəlliyi Quran ayələrindən qaynaqlanması ilə bərabər, digər islami mətnlərdən gələn motivləri də əks etdirməsi ilə bağlıdır. Bu əsərin, eləcə də “Qurana təqlidlər” silsiləsindəki hissələrin lirik qəhrəmanı mistik-sufi şairi obrazına çox yaxındır. Bu ənənəyə uyğun olaraq, səhrada mənəvi təşəkküləndirən əzab çəkən, fiziki ölüm həddinə çatan, yuxuya dalıb qocalan qəhrəman daxili təkamül mərhələlərini keçir və Allahla ünsiyyət sayəsində peyğəmbər kimi yenidən “doğularaq” öz ilahi missiyasına başlayır. Burada Şərq poeziyasında, o cümlədən Azərbaycan məhəbbət dastanlarında geniş izlənen, qəhrəmanın mənəvi transformasiyası, ona “vergi” verilməsi ilə bağlanan “yuxu” motivindən istifadə də, fikrimizcə, diqqətəlayiq cəhətdir. “Qurana təqlidlər”də səhrada sərgərdanlıqdan taqətdən düşmüş qəhrəman palma kölgəsində yuxuya dalıb uzun illər, qocalana qədər yatır. Ayıldıqda ona ilahi səs əyan olur:

Настал пробужденья для путника час;
Встаёт он и слышит неведомый глас:
“Давно ли в пустыне заснул ты глубоко?”

Tanrı yatıb qocalmış qəhrəmanı yenidən cavanlaşdıraraq dirçəldir və o, Allahın adı ilə mənəviyyət yolu başlayır. “Qurana təqlidlər”də, “Peyğəmbər”də təsvir və tərənnüm olunan mənzərələr, duyğular, personajlar eyni zamanda cəhanşümul miqyas qazanır. Puşkin Quran məzmunu və üslubuna uyğun olaraq Allahın bütün kainatı, göyləri, yeri, həyatı yaratdığını, Məhəmmədə işıqlı Quran göndərdiyini və insanların da gözlərini tutmuş dumandan qurtulub işığa qovuşmasının məhz islamın bu müqəddəs Kitabı sayəsində mümkün olacağını yazır:

Зажег ты солнце во вселенной,
Да светит небу и земле,
Как лен, елею напоенный,
В лампадном светит хрустале.

Творцу молитесь; он могучий:
Он правит ветром; в знойный день
На небо насылает тучи;
Дает земле древесну сень.

“Peyğəmbər” şeirində də ölümcül vəziyyətdə səhrada uzanmış qəhrəmanı (“Как труп в пустыне я лежал, // И бога глас ко мне воззвал”) Allahın səsi oyadır və bütün canlı və cansız aləmə nüfuz edən bəsinət gözlərini, qulaqlarını dilini açır, köksünə ilahi od yerləşdirir və bununla da cahanşümul missiya verir:

Перстами легкими как сон

Моих зениц коснулся он:

Tədqiqatçıların göstərdiyi kimi, Puşkinin yaradıcılığında yüksək poetiklik və məna dərinliyi ilə bədii təfsirini tapmış Qurandan gələn bu mənaların və süjetlərin islam mədəniyyətindəki alt mənaları, dini-mənəvi çaları rus oriyental romantizmində bəzən unudulur.

Rus tədqiqatçı P.V.Alekseyev qeyd edir ki, mömin müsəlman əsl “mənəvi ekstaz” keçirmədən özünü dəyərli şəxsiyyət hesab edə bilməz. Əksinə, tədqiqatçı Puşkinin “Peyğəmbər”indəki sətirələrə də («Духовной жаждою томим, / В пустыне мрачной я влачился...») istinad edərək bildirir ki, belə halda müsəlman özünü daxilən boşalmış, aciz və tənha hiss edir. P.V.Alekseyevin fikrincə: “Belə halda rus oriyental romantizmində, yəqin ki, öz seçdiklərinə xəyanət edən, aldadan, görüşə gəlməyən yüngül gözəllərin obrazı meydana çıxacaq... Müsəlman mətnində isə, saxta dünyanın qaçılmaz mövcudluğunu bəsləyən, gözəlin qəlbinə və ümumən həyatda doğru yol tapa bilməyən aşiq motivinin konnotasiyası olan özünəməxsus “matrisa” meydana çıxır” [5, s.16].

Bu ənənəni Puşkin yaradıcılığı tamamilə dəyişərək, islami motivlərə yeni fəlsəfi-mənəvi məna vermiş, eyni zamanda islamın və digər dinlərin həm mahiyyətini, həm də qarşılıqlı əlaqələrini və bəşəri ideyaları dərinlən ifadə edə bilmişdir. Puşkinin Peyğəmbər obrazı İncildəki peyğəmbərlərin və Məhəmməd Peyğəmbərin obrazından qaynaqlanmaqla bərabər, bütövlükdə dünya mədəniyyətində izlənen invariant “peyğəmbər” anlayışına nəşət edir. Eyni zamanda Puşkinin peyğəmbər obrazı romantizm ideallarını, romantik fəvqəlgəhrəman anlayışını ifadə edir, cəmiyyətin ülvə ideallara yönəlməsi gərəkliliyini vurğulayır. Puşkinin və digər məşhur rus şairlərinin islami şeirlərinin aktuallığı və onlara olan geniş maraq bu əsərlərin fəlsəfi-mənəvi dəyəri ilə bərabər, həm də məhz bu ictimai məzmunu ilə müəyyənəlşirdi.

Qeyd edək ki, ictimai ideyalar, sosial həyatın yüksək dini dəyərlərlə tənzimlənməsi, digər dinlərdən fərqli olaraq, islam dinində xüsusi yer tutur. Mənəvi Allahın iradəsinə tabelik anlamını bildirən müsəlman anlayışı özü daxilə təkamüllə bərabər, ictimai ideallara sədaqəti də ehtiva edir. Yəni islam insan ruhu, mənəviyyəti ilə bərabər, ictimai münasibətləri də tarazlayan bir dindir. Digər tərəfdən, islam digər monoteist dinləri və özündən əvvəlki peyğəmbərləri də qəbul edir, buna görə də universallıq və güclü birləşdirici enerji qazanır. Puşkinin “Peyğəmbər”ində, “Qurana təqlidlər”ində aşkarlanan bu islami enerji də məhz bu mənəbdən qaynaqlanır. Hələ lisey illərindən islamla maraqlanan Puşkin islami dəyərləri dərinlən mənimsəyərək ifadə edir və eyni zamanda buradakı ideyalara ictimai aktuallıq və funksionallıq aşılamağa müyəssər olur. “Peyğəmbər”in lirik qəhrəmanı “peyğəmbərlik” anlayışının semantikasına zəruri komponent kimi daxil olan təkamül mərhələlərini keçir, onun gözləri, qulağı, nitqi və qəlbi təmizlənir. Bununla o, həm ətraf aləmi, gerçəkliyi, insanları, təbiəti, kosmosu, həm də ideal aləmi, Allahı, kainatın yaradıcısını və idarə edənini dərk etməyə başlayır. Bu mənəvi-ruhsal akt lirik qəhrəmanı seçilmiş şəxsə, peyğəmbərə çevirir və bütün insanlar üçün örnək səviyyəsinə qaldırır. Puşkin islam motivlərini ifadə edərkən, dediyimiz kimi, Şərq ənənəsindən gələn rəmzlərdən geniş istifadə edir. “Kitab”, “od”, “su”, “səhra” kimi rəmzlərlə yanaşı Puşkinin əsərlərində də və ümumən rus romantizminin müsəlman mətnində Şərq ənənəsinə xas rəmzi obrazlardan biri də “quş” obrazıdır. “Peyğəmbər”də qəhrəman “altı qanadlı serafim”lə (И шестикрылый серафим // На перепутье мне явился) təmas qurur. Tanrı, mələklər də peyğəmbərə səmən müraciət edir, Məhəmməd Peyğəmbərin düşüncələri də səmən pərvazlanır (“В паренье дум благочестивых”).

Quş rəmzi adı insanların bilmədiyini xüsusi “dil” anlayışı ilə bağlanır. Qurandan gələn dini ənənədə Süleyman peyğəmbərin “quş dili”ni bildiyi göstərilir. Klassik poeziyamızda da geniş istifadə olunan bu rəmz həmdə sufilərə aid özünəməxsus rəmzlər dilində mövcud simvolikayla bağlıdır.

Puşkinin “Peyğəmbər”ində də “dil”in açılması, peyğəmbərə dünyaya təsir edəcək nitq qabiliyyətinin verilməsi bu kontekstdə xüsusi məna qazanır. Qeyd olunanlardan başqa, Puşkinin sonralar yazdığı digər əsərlərdə, məsələn, “Şair”də qartal obrazı mənəvi ucalıq rəmzi, başqa mətnlərdə ilan İncil və Qurandan gələn motivləri ifadə edir.

Puşkinin müsəlman mətnində islamla bağlı aspektləri yalnız rəmz və motivlər ifadə etmir. Burada lirik süjetin quruluşu və xüsusi kompozisiyanı da qeyd etmək olar. Klassik Şərq ədəbiyyatında, xüsusən, sufi ədəbiyyatında mühüm yer tutan bu motivlər əksər halda ilahi eşq, qəhrəmana “vergi” verilməsi, nakam aşiqin öz eşqi yolunda sərgərdanlıq, cəmiyyətin digər üzvlərindən seçilməsi, ekstaz vəziyyətinə düşərək ərzani və rəbbani dünyalar arasında qalması, “məcnunluq” həddinə çataraq, son nəticədə maddi dünyanı tərk etməsi kimi süjet xətti ilə ifadə olunur. Puşkinin haqqında danışdığımız əsərlərində də qəhrəman oxşar vəziyyətdə, fiziki mənada “ölümcül” haldadır («Как труп в пустыне я лежал...»). Şairin “Peyğəmbər”

şeirini yuxarıdakı kompozisiya-süjet quruluşu baxımından şərh etsək görərik ki, peyğəmbər ağır, iztirablı sərgərdanlıqdan, məchul vəziyyətdən sonra xüsusi hala düşür, qəlbində ilahi eşq alovu yanır, nitqi, eşitmə qabiliyyəti dəyişir, ecazkar səslər eşidir, ona xəyali görüntülər açılır. Puşkin dühası müsəlman mətninin mahiyyətinə vararaq, boz, ölüm saçan səhra mənzərəsini möcüzəli səslər, görüntülərlə canlandırır. Bəsirət gözü açılmış qəhrəman öz ilahi missiyasına məhz bu məkanda başlayır.

Bütün bu dini-fəlsəfi məqamlar Puşkinin haqqında danışdığımız əsərlərində əks olunub, əslində, “Peyğəmbər”in alt qatı qeyd etdiyimiz antropoloji-kosmoqonik modelləri təkrarlayır.

Ədəbiyyat

1. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. М.: Наука, 1983, 189 с.
2. Прохоров Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев. М., Наука, 1996, 177 с.,
3. Лотман Ю.М. Александр Сергеевич Пушкин. Биография писателя. М., Художественная литература, 1987
4. Насılı А. Qurani Kərim rus ədəbiyyatında. Bakı, 2009
5. Алексеев П.В. Формирование мусульманского текста русской литературы в поэтике русского романтизма 1820-1830-х годов. Автореф. канд. ...филол. наук. Томск, 2006, 24 с.,

Islamic motives in A.S. Pushkin's "Prophet" poem

Summary

In the Pushkin's Muslim text, aspects of Islam are not merely symbols and motives. Here is the structure of the lyrical plot and special composition. Pushkin's dharma goes into the essence of the Muslim text and revives the gray, dying wilderness with breathtaking sounds and images. This is where the hero begins his divine mission. If we interpret the poet's poem in terms of the composition and plot structure above, we find that the prophet becomes special in the face of hard, agonizing hardship and desolation, with a divine flame burning in his heart.

Исламские мотивы в стихотворении А.С. Пушкина «Пророк»

Резюме

В мусульманском тексте Пушкина исламские элементы – это не просто символы и мотивы. Они связаны с содержательной стороной текста, а также с сюжетной линией и композиционным построением произведения. Гений Пушкина позволяет представить мусульманский Восток как символ яркой и интересной жизни на фоне серого быта русского дворянства. В своем стихотворении «Пророк» автор представляет священный образ пророка Мухаммеда. В нем автор представляет момент Видения. Этот священный акт происходит в пустыне. В стихотворении автор использует много символов, заключающих в себе идейную нагрузку произведения.

Rəyçi: dos. D.F.Hümbətova

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 18 yanvar 2020 Qəbul edilib: 23 yanvar 2020